

Beste lezer,

Voor u ligt het laatste nummer van de 34e jaargang van *Historisch tijdschrift Aanzet*. Op de omslag vindt u een foto van het bereiden van ayahuasca, een geestverruimend middel dat in Peru oorspronkelijk door sjamanen werd gebruikt bij hun dagelijkse werkzaamheden. Margot Schuring onderzoekt in een van de artikelen in dit nummer de effecten van globalisering op het ayahuasca-gebruik.

Haar artikel raakt aan de discussie over hoe we met erfgoed moeten omgaan. Dat deze discussie een uiterst hedendaagse discussie is, bewijzen Steven de Boer en Robrecht Haex. Steven schrijft naar aanleiding van de omverwerping van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen in 2016. Hij laat zien dat ons koloniaal erfgoed meer en meer ter discussie kan worden gesteld en dat waardeoordeelen van nu een (discutabele) plek krijgen in de discussie. Dat deze discussie een worsteling is, laat ook Robrecht zien in zijn artikel dat draait om het palingconflict dat recent is ontstaan door wetgeving van de EU rondom de palingvisserij. Welk argument weegt nu zwaarder, dat van de palingvisserij of dat van de natuurorganisaties? Robrecht, Margot en Steven tonen alle drie aan dat de westerse visie op erfgoed voor conflictsituaties zorgt.

Erfgoed, zo blijkt in dit nummer, beslaat alle vlakken van de maatschappij. Waar historische objecten of tradities te vinden zijn, komt erfgoed bijna als

vanzelfsprekend ook om de hoek kijken. Het is dus niet verwonderlijk dat musea een prominente rol spelen in de omgang met erfgoed, zo ook in de *Linzener Sammlungen*, de onvoltooide Nazi-museumcollectie van het Derde Rijk. Die collectie laat zien, zo betoogt Sjors Nab, dat er blijvend kritisch gekeken moet worden naar de samenstelling van collecties. Door selectie en representatie kan er een beeld worden uitgedragen dat onvolledig is, dat een bepaalde ideologische stroming beeldbepalend wordt in wat erfgoed is en wat niet.

Om de artikelen die allemaal met erfgoed te maken hebben in te luiden heeft Albert van der Zeijden in *Hoe geschiedenis?* een kleine introductie in erfgoedstudies geschreven. Daarnaast leest u over de passie van Robert-Jan Wille en leest u in de Tegenzet de reactie van Melle Meijer op de Voorzet van vorig nummer over leiderschap aan de universiteit. Martijn van der Meer schrijft een vlamme voorzet over waarom Thierry Baudet waarschijnlijk (tegen alle verwachtingen in) toch geen racist is. Zoals u gewend bent, sluit het nummer af met drie recensies die dit keer allemaal over boeken gaan waarin vrouwen en hun maatschappelijke positie en rechten centraal staan.

Veel leesplezier!
Daan Elling
Hoofdredacteur

UHSK

Historisch Tijdschrift Aanzet is opgericht in 1982. Sinds 2000 wordt het tijdschrift uitgegeven door de Utrechtse Historische Studentenkring. Deze jaargang bestaat uit drie nummers.

De redactie biedt jonge historici de ruimte artikelen te publiceren op basis van historisch onderzoek of recente historische uitgaven.

De Aanzetredactie bestaat uit studenten Geschiedenis die op vrijwillige basis werken.

De redactie heeft ernaar gestreefd rechthebbenden van copyright te achterhalen. Zij die menen aanspraak te maken op bepaalde rechten worden vriendelijk verzocht contact op te nemen.

POSTADRES

Historisch Tijdschrift Aanzet
Drift 6
3512 BS Utrecht

ONLINE

aanzet.redactie@uhsk.nl
aanzet.wordpress.com

ABONNEMENTEN

Sluit een abonnement af door een email te sturen naar aanzet.redactie@uhsk.nl
Een jaarabonnement kost 10,-.
Een steunlid betaalt 15,-.
Losse nummers zijn op aanvraag beschikbaar en kosten 5,-.
Rek. nr.: NL45 TRIO 0379 4550 80
t.n.v. UHSK Utrecht
o.v.v. het gewenste abonnement

HOOFDREDACTIE

Daan Elling

EINDREDACTIE

Martijn van der Meer

WEBREDACTIE

Suzanne Friskes

VORMGEVING

Juliette Barre

REDACTIE

Bram Benthem, Marijne Boland, Bart van Holsteijn, Wieger Lagerveld, Ellen Linderhof, Fabienne Maraite, Melle Meijer

REDACTIERAAD

Prof. dr. Annelien de Dijn, dr. Marijke Huisman, prof. dr. Jacco Pekelder, dr. Carine van Rhijn en dr. Saskia Stevens

OMSLAG

Palingvissers.
Bron: Kees van de Veen.

3 Redactioneel

Daan Elling

ARTIKELN

10 Hoe goed is erfgoed? Het debat over Jan Pieterzoon Coen

Steven de Boer

20 De palingvisserij: Een erfgoedconflict tussen cultuur en natuur

Robrecht Haex

32 De Wundersammlungen: Een analyse van de invloed van de Nationaal Socialistische ideologie op het ontwerp van de Linzer Sammlungen

Sjors Nab

44 Ayahuasca als immaterieel cultureel erfgoed: inheemse rechten gewaarborgd?

Margot Schuring

RUBRIEKEN

6 Hoe Geschiedenis Jij?

Albert van der Zeijden

18 Tegenzet

Melle Meijer

28 De passie van... Robert-Jan Wille

Wieger Lagerveld en Ellen Linderhof

40 Voorzet

Martijn van der Meer

RECENSIES

55 Meervoudige memoires over de Franse Revolutie

Bram Benthem

56 Het weerwoord van de 'jonkvrouw in nood'

Fabienne Maraite

57 100 jaar vrouwenkiesrecht in de spotlight

Suzanne Friskes

Erfgoedwijs omgaan met geschiedenis

Afb. 1: Een voorbeeld van hoe Labour in Groot-Brittannië Pride politiseert. Bron: Wikimedia Commons.

Albert van der Zeijden

In deze Aanzet wordt bijzondere aandacht besteed aan erfgoedstudies. Erfgoedstudies zijn binnen de historische academische professie een relatief nieuw verschijnsel, maar wint in korte tijd snel aan populariteit. Maar wat is erfgoed eigenlijk? Wat moeten we als historici met erfgoed? En waarom is het relevant voor historici om zich met erfgoed bezig te houden? Albert van der Zeijden combineert zijn aanstelling bij de Universiteit Utrecht met zijn werk voor Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. In deze 'Hoe geschiedenis jij?' zal hij ingaan op de ins en outs rondom erfgoed en zal daardoor de lezer hopelijk 'erfgoedwijzer' maken.

Historici bestuderen het verleden. Maar langzamerhand is er een nieuw specialisme bijgekomen, waarin historici de omgang van het verleden in het heden onderzoeken, de omgang met wat met een paraplu-term als 'erfgoed' wordt aangeduid. Erfgoedstudies is tegenwoordig een florierende discipline, met eigen tijdschriften (zoals het *International Journal of Heritage Studies*) en inter-

ationale netwerken van onderzoekers (zoals de Association of Critical Heritage Studies), die erfgoed bestuderen als een sociaal, cultureel en ook een politiek en economisch fenomeen. Sinds het UNESCO verdrag uit 2003, wordt daarbij ook een onderscheid gemaakt tussen het zogenoemde materiële erfgoed, het erfgoed van monumenten in de ruimtelijke omgeving en van historische voor-

werpen in musea, en het immateriële erfgoed, de gebruiken, gewoonten en tradities. Bij immaterieel erfgoed gaat het om uiteenlopende sociale praktijken en cultuuruitingen, waarin het verleden doorklinkt en die mensen willen doorgeven naar volgende generaties.

Nadenken over de macht van het verleden

De Amerikaanse historicus en geograaf David Lowenthal (1923-2018) geldt in veel opzichten als de grondlegger van het nieuwe specialisme. In zijn kritische beschouwing *The Heritage Crusade and the Spoils of History* (1996) liet hij zien dat de huidige samenleving in veel opzichten bezeten is door het verleden (*Possessed by the Past*, zoals Lowenthal het noemde). Hij betitelde het zelfs als een nieuwe religie, een geloof waarbij geschiedenis als ‘a reasonable, plausible and testable account of the past’ steeds meer naar de achtergrond verdwijnt.

Erfgoed is daarvoor in de plaats gekomen, waarin het verleden in hoge mate wordt geïdealiseerd en een zoektocht is geworden naar de eigen *roots*. Het maakte geschiedenis niet alleen persoonlijker maar ook politieker. Lowenthal is buitengewoon kritisch. De nieuwe erfgoedcultus zou niet alleen bijdragen aan meer chauvinisme. Het wordt ook commercieel geëxploiteerd in bijvoorbeeld het toerisme, waardoor erfgoed steeds meer triviaal en vulgair zou zijn geworden (schrijver Ilja Leonard Pfeijffer schreef er recent een scherpzinnige en amusante roman over: *Grand-Hotel Europa*, over Europa als één groot Openluchtmuseum voor Chinese toeristen). In het voetspoor van Lowenthal gingen steeds meer historici zich bezighouden

met wat tegenwoordig de ‘erfgoedindustrie’ is gaan heten. De links georiënteerde Engelse historicus Raphael Samuel (1934-1996) benadrukte de meer positieve kanten van de nieuwe trend. In zijn *Theatres of Memory*, uit 1994, sprak hij over een democratisering van de geschiedenis, waarin historici niet langer het alleenrecht op de geschiedenis hebben. Hij schreef over de opkomst van lokaal historische verenigingen, waarin ook ‘gewone’ mensen zich met de geschiedenis zijn gaan bezighouden. Hij signaleerde ook de trend van kostuum-spektakels, waarbij hij bijvoorbeeld de Dickensfestijnen noemt (tegenwoordig ook in Nederland populair, Deventer profileert zich bijvoorbeeld als Charles Dickensstad). Dat dit soms tot vermakelijke misverstanden kan leiden, blijkt uit een vraag die toeristen steeds vaker ook in Deventer stellen: ‘Waar kunnen we hier het geboortehuis van Dickens vinden?’ Een handige touroperator zou er zomaar op in kunnen spelen.

Naast het economische gebruik van erfgoed voor toerisme, is voor historici het politieke gebruik van erfgoed een belangrijk studieveld. Enerzijds spreken politici vaak over wat zij noemen ‘de verbindende kracht van het erfgoed en het belang van het actueel houden van de geschiedenis die mensen raakt’ (zie de nota *Erfgoed telt*, van minister Van Engelshoven). Anderzijds is erfgoed de speelbal geworden van identiteitspolitieke discussies. Uiteenlopende groepen eisen voor zichzelf een plaats op in de samenleving, zich daarbij beroepend op erfgoed. Pride (dit jaar in het teken van het motto: ‘Remember the Past and Create the Future’) en Ketj Koti (met onder meer de Bigi Spikri Optocht ‘Een gezell-

lige en kleurrijke optocht in traditionele kledij om de afschaffing van de slavernij te herdenken & vieren’) zijn er een exponent van. Anderen, zoals bijvoorbeeld de Actiegroep Pro Zwarte Piet, zetten zich in voor het behoud van tradities. Politici springen er gretig op in, bijvoorbeeld door mee te varen met de Canal Parade. In 2019 was er zelfs het unicum van een gezamenlijke boot met politici, waaraan GroenLinks overigens niet mee wilde doen omdat ze liever niet op een boot gesignaleerd wilden worden waarop ook de VVD meevoer. Aan de andere kant van het politieke spectrum is er het CDA, de partij die zich profileert voor de typisch Nederlandse tradities. ‘Genoeg van de aanval op de tradities’ was bijvoorbeeld de sprekende kop van een interview met staatssecretaris Raymond Knops in *De Telegraaf*.

Multiperspectiviteit

Identiteitspolitiek enerzijds en democratisering van de geschiedenis anderzijds, hebben geleid tot een nieuw arsenaal van concepten en – meestal Engelse – begrippen. Met een begrip als ‘multiperspectiviteit’ wordt aangeduid dat historici zich tegenwoordig moeten situeren in een wereld van meerdere, meerduidige en soms zelfs tegengestelde historische narratieven. Hoe moeten we daarmee om gaan op een inclusieve manier? Erfgoed specialist Rodney Harrison introduceerde het concept van ‘dialogical heritage’, om daarmee aan te duiden dat erfgoed altijd tot stand komt in dialoog en discussie, waarbij de historicus een speciaal oog dient te hebben voor veranderende machtsconstellaties in de samenleving (erfgoed specialist Laurajane Smith spreekt in dit verband

over ‘the Authorised Heritage Discourse’, waarmee ze het politiek dominante vertoog over het verleden bedoelt). De huidige aandacht voor controverses heeft nog een ander subspecialisme in het leven geroepen, dat van de zogenoemde ‘heritage diplomacy’, om politieke en maatschappelijke conflicten te bezweren. ‘Cultural brokerage’ is weer een andere term, waarbij de erfgoedprofessional zich opstelt als een soort van makelaar tussen verschillende partijen en interpretaties van het verleden. Erfgoedprofessionals heb je tegenwoordig in soorten en maten. Je kunt daarbij denken aan museumconservatoren en restauratiespecialisten maar ook aan medewerkers van erfgoedhuizen, journalisten, erfgoed specialisten die werken in de toeristische sector, allemaal mensen die op de één of andere manier aan ‘public history’ doen, aan publieksgeschiedenis. Omdat historici tegenwoordig niet meer het alleenrecht op het verleden hebben, wordt tegelijk ook geëxperimenteerd met het delen van verantwoordelijkheid, hetgeen leidt tot vormen van ‘co-creation’ en ‘shared authority’. Dat geldt bijvoorbeeld voor museumconservatoren die bezig zijn met een expositie en daarbij steeds vaker een beroep doen op expertise buiten het museum. Amsterdam Museum werkte al eens samen met graffitischrijver Aileen Middel (Mick la Rock), die als gast-conservator betrokken was bij de tentoonstelling ‘Graffiti. New York meets the Dam’.

In historisch onderzoek wordt geëxperimenteerd met vormen van participatief onderzoek en met ‘citizen science’, waarbij groepen in de samenleving meedenken over voor hen relevante vraag-

stellingen voor onderzoek, en ook – heel belangrijk – van de resultaten van het onderzoek kunnen meeprofiteren. Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland werkt bijvoorbeeld op die manier samen met erfgoedgemeenschappen in de onderzoeklijnen ‘controversieel erfgoed’ en ‘immaterieel erfgoed & toerisme’.

Als je je als historicus bezig houdt met erfgoed, is het van belang om je van al deze uitdagingen bewust te zijn en er ‘erfgoedwijs’ mee om te gaan. ‘Erfgoedwijs’ is een woord dat bedacht is door de Rotterdamse historica Hester Dibbits, waarmee ze wil aangeven dat je als onderzoeker of erfgoedprofessional rekening moet houden met politieke dimensies die aan het proces van erfgoedvorming ten grondslag liggen, en ook met de emotionele waarden die mensen met erfgoed verbinden. Voor de één is Zwarte Piet bijvoorbeeld onderdeel van de Nederlandse identiteit, voor de ander een symbool van onderdrukking van bijvoorbeeld de Surinaamse of Antilliaanse Nederlanders.

Erfgoedstudies bestrijkt niet alleen een breed veld van uiteenlopende onderwerpen, waarin het maatschappelijk gebruik van geschiedenis centraal staat. Het is ook een studieveld dat er toe doet, omdat het raakt aan identiteitsvormende processen in een mondialiserende samenleving. Het is fascinerend om onderzoek naar te doen om meer inzicht te krijgen in de samenleving van nu. Maar ook omdat erfgoed een potentiële werkkring voor historici kan bieden, in instituties die zich bezig houden met het inzichtelijk maken en met het behoud en beheer van het verleden, bijvoorbeeld in het onderwijs, in monumentenorganisa-

ties, musea en of erfgoedhuizen. Liefst ‘erfgoedwijs’, je daarbij bewust te zijn van de politieke dimensie van erfgoed.

Erfgoedstudies in Utrecht

In Utrecht is erfgoedstudies een specialisme binnen cultuurgeschiedenis, van het materiële erfgoed (Gertjan Plets) en van publieksgeschiedenis (Marijke Huisman) maar ook, als enige universiteit in Nederland, met als één van de specialismen ‘immaterieel erfgoed studies’ (ondergetekende). Om reflectie op de ‘macht van het verleden’ te bevorderen hebben deze drie Utrechtse historici samen het Erfgoed en Publieksgeschiedenis Lab opgezet, dat onderwijs, onderzoek en de praktijk van erfgoed en publieksgeschiedenis met elkaar wil verbinden en onderzoek naar bijvoorbeeld onderwerpen als controversieel erfgoed wil stimuleren.¹

Voor meer informatie: neem vooral contact op met mij (a.t.vanderzeijden@uu.nl) of met mijn collega’s van cultuurgeschiedenis Marijke Huisman of Gertjan Plets.

Albert van der Zeijden (1957) is onderzoeker immaterieel erfgoedstudies aan de Universiteit Utrecht en teamleider kennisontwikkeling bij Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. Hij publiceert over uiteenlopende onderwerpen als controversieel erfgoed, Immaterieel erfgoed & Superdiversiteit; Immaterieel Erfgoed & Toerisme.

---

1 <https://epglab.sites.uu.nl/>